

Інна Книш

докторка філософських наук, професорка, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”, професорка кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна; Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1746-359X>;
E-mail: Inna.Knysh@khpі.edu.ua

Юрій Панфілов

кандидат психологічних наук, доцент, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”, доцент кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами імені академіка І. Зязюна; Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-3904>;
E-mail: u.i.panfilov@gmail.com

**ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАКТИК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ**

Анотація: розглянуто фактори, що впливають на безпечне освітнє середовище: якість міжособистісних відносин; захищеність в освітньому середовищі; комфортність в освітньому середовищі; задоволеність освітнім середовищем. Визначено, що основною характеристикою процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є особистісно-довірливе спілкування. Зазначено принципи безпечного освітнього середовища: домінування життя людини як головної цінності; регіональної специфіки; комплексності оцінки небезпек (ризиків); міні-макса; застосування максимальної ефективності практик управління освітньої мережею; загальної залученості тощо. Обґрунтовано необхідність використання ІКТ в освітньому процесі, адже інформація все більше набуває ваги соціально значущого ресурсу й спонукає заклади освіти змінювати спосіб організації освітнього процесу. Запропоновано задля оптимального впровадження ІКТ у освітній процес використовувати низку практик: розподілу навчально-методичного матеріалу; інтерактивності в організації роботи; модульності навчання; доступності під час подання навчального контенту; адекватного оцінювання знань і зворотного зв'язку. Зазначено, що використання низки методів, серед яких дослідження, пояснювально-ілюстративного, методу проєктів, евристичного, методу Махмутова, STEAM-технологій, стане в нагоді під час професійної підготовки майбутніх фахівців та сприятиме формуванню ціннісного ставлення до здоров'я учасників освітнього процесу шляхом упровадження практик інформаційно-комунікаційних технологій у безпечне освітнє середовище.

Ключові слова: практики; інформаційно-комунікаційні технології; безпечне освітнє середовище; ціннісне ставлення до здоров'я учасників освітнього процесу.

Inna Knysh

doctor of philosophy sciences, full professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, professor of the department of pedagogy and psychology of management of social systems of academician I. Zyazyun; Kharkiv, Ukraine;
E-mail: Inna.Knysh@kphi.edu.ua

Yurii Panfilov

PhD in psychology, associate professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, associate professor of the department of pedagogy and psychology of management of social systems of academician I. Zyazyun; Kharkiv, Ukraine;
E-mail: u.i.panfilov@gmail.com

**IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGY PRACTICES IN A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR
FORMING A VALUE ATTITUDE TOWARDS THE HEALTH OF PARTICIPANTS
OF THE EDUCATIONAL PROCESS**

Abstract: the factors influencing the safe educational environment are considered: quality of inter-personal relations; security in the educational environment; comfort in the educational environment; satisfaction with the educational environment. The main characteristics of the process of interaction of all participants in the educational environment are determined: personal and trusting communication. the principles of a safe educational environment are indicated: the dominance of human life as the main value; regional specificity; complexity of hazard (risk) assessment; minimax; application of maximum efficiency of educational network management practices; general involvement, etc. The necessity of using ICT in the educational process is substantiated, since information is increasingly gaining weight of socially significant resource and encourages education institutions to change the way they organize the educational process, proposed to use a number of practices for optimal implementation of ICT in the educational process: distribution of educational and methodological material; interactivity in the organization of work; modularity of training; accessibility in the presentation of educational content; adequate knowledge assessment and feedback. It is noticed that the use of such methods as research-based, explanatory and illustrative, project method, heuristic, Makhmutov’s method, STEAM technologies will be useful in the professional training of future specialists and will contribute to the formation of a value attitude towards the health of participants in the educational process by introducing information and communication technology practices in a safe educational environment.

Key words: practices; information and communication technologies; safe educational environment; value attitude towards the health of participants in the educational process.

Inna Knysh, Yurii Panfilov

An extended abstract of the paper on the subject of:

“Implementation of information and communication technology practices in a safe educational environment for forming a value attitude towards the health of participants of the educational process”

Problem setting. Each new academic year presents new challenges, new tasks, new opportunities and prospects for Ukrainian society. At the same time, in today's quick-changing environment, the educational environment of an education institution is not isolated from external and internal factors, their influence, which can have both positive results and contain threats, dangers and risks that can contribute to both constructive and destructive changes in it. To withstand destructive changes, it is necessary for the educational environment of an education institution to be protected, and therefore safe.

Recent research and publications analysis. The problem of organizing the educational environment is not new in the history of education. The efforts of such outstanding teachers of the past as J.-J. Rousseau, D. Dewey, M. Montessori, K. Ushinsky, A. Makarenko, V. Sukhomlynsky, S. Shatsky and others, who considered the phenomenon under study as a factor of education, were directed to its solution.

Therefore, an education institution has a significant impact on the development of the personality, including the formation of a value attitude towards health among participants in the educational process. This thesis is also confirmed in the scientific research of modern foreign (J. Gibson, W. Mace, T. Meng, M. Turvey, V. Yasvin, etc.) and Ukrainian (G. Ball, I. Bekh, E. Bondarevska, N. Kyrylenko, S. Maksymova, O. Pekhota, V. Rybalka, V. Semichenko, V. Serikov, S. Sysoieva, etc.) scientists. In conditions of military aggression, the issue of ensuring the safety of all participants in the educational process in education institutions is becoming more relevant, which is confirmed by documents of the State Education Quality Service of Ukraine [1] and a number of legislative acts: "Instructions on the protection of schools and universities from use for military purposes during armed conflicts" [2], "Declaration on school safety" [3; 15], "UN Declaration on School Safety" [21], "Requirements and Recommendations for the

Arrangement of Safe Shelter in the Education Institution", "On Approval of the Concept of Safety of Education Institutions" [11], etc.

Thus, scientists whose scientific interests concern the problem of psychological safety of the educational environment distinguish the following key aspects: 1) psychotraumatic situations that have a direct or indirect impact on the physical and mental health of the individual; 2) the ecological environment that protects participants in the educational process from the negative impact of environmental factors [12]; 3) the information component of the safety of the educational environment, which takes into account the global impact of ICT on the individual [6, p. 150].

Thus, a safe educational environment is characterized by safe conditions for learning and work, favorable interpersonal interaction, and an orientation towards ensuring the emotional well-being of students, teachers, and parents; the specified environment is free from any manifestations of violence and has the necessary resources to prevent them, as well as compliance with the rules and norms of physical, psychological, environmental (social), informational security of each participant in the educational process. Accordingly, in modern conditions, the security of the educational environment of an education institution is considered as a system of influences and conditions for the formation of the personality, as well as opportunities for its comprehensive development, provided by the social and spatial-subject environment [6].

Highlighting previously unsolved parts of the general problem, to which this article is devoted. The multidimensionality of the concept of "safety of the educational environment" explains the presence of different approaches to the interpretation of its essence. Accordingly, the most common dimensions that scientists touch upon in their research are psychological, environmental, social, informational, etc. Given the decisive influence of the information dimension of the

security of the educational environment in modern conditions, we consider it appropriate to focus in our article on ensuring the security of the educational environment in this dimension in order to find opportunities to reduce/level dangerous external and internal influences on all participants in the educational process. However, despite the certainty of the multifaceted nature of the concept of a safe educational environment, in our opinion, a number of issues have not been sufficiently highlighted in the modern scientific discourse, namely:

- insufficient attention has been paid to the role and significance of the process of implementing information and communication technology practices in a safe educational environment and formation of a value attitude to the health of participants in the educational process on their basis;

- scientists have not fully considered the factors and principles that influence a safe educational environment. Researchers have not paid attention to the appropriateness of using information and communication technology practices in a safe educational environment and the consideration of the processes of forming a value attitude to the health of participants in the educational process on their basis;

- the consideration of issues related to the distribution of educational and methodological material is not sufficiently discursive, namely: interactivity in the organization of work; modularity of training; accessibility during the presentation of educational content; adequate assessment of knowledge and feedback, etc.;

- there is informational ignorance of participants in the educational process regarding the appropriateness of using effective methods of professional training of future specialists, such as: research; explanatory and illustrative; project method; heuristic; Makhmutov's method; STEAM technologies and others.

Paper objective. Based on the results of the analysis of the transformation of existing and the search, implementation and

improvement of the latest effective mechanisms of ICT influence on the participants of the educational process, to identify possible conditions for creating a safe educational environment aimed at forming a value attitude to the health of participants in the educational process through the introduction of ICT practices in the educational environment.

1) distinguish the factors that influence the safe educational environment; 2) define the principles of a safe educational environment; 3) prove the advisability of using the following practices: a) distribution of educational and methodological material; b) interactivity in the organization of work; c) modularity of training; d) accessibility in the presentation of educational content; e) adequate knowledge assessment and feedback; 4) propose the use of effective methods of professional training of future specialists: research; explanatory and illustrative; project method; heuristic; Makhmutov's method; STEAM technologies, etc.

Paper main body. The factors influencing the safe educational environment are considered: 1) quality of inter-personal relations; 2) security in the educational environment; 3) comfort in the educational environment; 4) satisfaction with the educational environment. It is determined that main characteristics of the process of interaction of all participants in the educational environment is personal and trusting communication. The principles of a safe educational environment are indicated: 1) the dominance of human life as the main value; 2) regional specificity; 3) complexity of hazard (risk) assessment; 4) minimax; 5) application of maximum efficiency of educational network management practices; 6) general involvement, etc. The necessity of using ICT in the educational process is substantiated, since information is increasingly gaining weight of socially significant resource and encourages education institutions to change the way they organize the educational process, proposed to use a number of practices for optimal implementation of ICT in the educational

process: 1) distribution of educational and methodological material; 2) interactivity in the organization of work; 3) modularity of training; 4) accessibility in the presentation of educational content; 5) adequate knowledge assessment and feedback. It is noticed that the use of a number of methods that will be useful in the professional training of future specialists: research, explanatory and illustrative, project method, heuristic, Makhmutov's method, STEAM technologies will contribute to the formation of a value attitude towards the

health of participants in the educational process by introducing information and communication technology practices in a safe educational environment.

Conclusions of the research. It is noted that the source base of the article will be useful for further studying the existing and identifying new practices of forming a value attitude towards the health of participants in the educational process by introducing information and communication technologies into a safe educational environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Характеристикою сучасного суспільства є невизначеність, спричинена постійними викликами та ризиками, що несуть загрозу життю і здоров'ю його громадян. Незаперечним є факт, що освітнє середовище будь-якого закладу освіти не є ізольованим від цих впливів, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Відтак, для мінімізації негативних впливів та максимізації позитивних необхідно створити в закладі освіти відповідне освітнє середовище, у якому всі учасники освітнього процесу будуть відчувати себе захищеними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проблема організації освітнього середовища не є новою в історії освіти. На її розв'язання були спрямовані зусилля таких видатних педагогів минулого, як Ж.-Ж. Руссо, Д. Дьюї, М. Монтесорі, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький та інші, які розглядали досліджуваний феномен як фактор виховання.

Слушною є думка К. Ушинського, який наголошував: "Мало успіху матиме та школа, куди дитина йде з дому, як з раю до пекла, і відкіль вона біжить, як із темного пекла, додому, у свій рай, де все ясне, зрозуміле та близьке серцю. А майже таке

враження мусить справляти школа на українську дитину, коли вона починає відвідувати те єдине дивне на ціле село місце, де говорять незрозумілою мовою. Дитину, яка не чула вдома жодного російського слова, починають у школі з першого вже дня калічити на російський штиб, і добре було б, коли б ще на чисто російський штиб, а то на той огидний жаргон, що витворюється у малоосвіченого українця при бажанні говорити поросійському. Така школа з першого ж дня дуже непривітно нагадає дитині, що вона не вдома, і, без сумніву, стане їй "вавою". Якщо така школа не пустить коріння в народне життя і не принесе йому корисних овочів, то з якої речі тут дивуватися? Інакше і не може бути. Така школа, насамперед, *значно нижча, ніж народ*, що значить вона зі своєю сотнею вивчених слів порівняно з тією безмежною, глибокою, живою і багатою мовою, що її створив і вистраждав собі народ упродовж тисячоліття? По-друге, така школа *безсила* тому, що вона не буде розвитку дитини на єдиному плідотворному ґрунті — на народній мові та на народному почутті, що в ній відбивається; зрештою, така школа — *ні до чого*: дитина не тільки входить до неї із цілковито чужої їй сфери, але й виходить із неї в ту саму чужу їй сферу. Дитина швидко забуде ті кілька десятків слів, що їх вивчила в школі, а разом з тим забуде і ті поняття, що з ними пов'язувалися. Народна мова і народне життя знов опанують душу

та внівець обертають кожне враження школи, як щось зовсім їй чуже. Що ж зробила школа? *Гірше, ніж нічого!* Вона на кілька років затримала природний розвиток дитини; залишається, правда, грамотність, або, краще сказати, напівграмотність, і то не завжди, і може придатися на те, щоб напівросійською мовою написати якийсь наклеп, але душу така школа не розвиває, а тільки псує” [8, С. 115–116].

Відтак, заклад освіти чинить істотний вплив на розвиток особистості, зокрема й на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учасників освітнього процесу. Підтвердження цієї тези знаходимо й у наукових розвідках сучасних іноземних (Дж. Гібсон, У. Мейс, Т. Менг, М. Турвей, В. Ясвін та ін.) та українських (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Кириленко, С. Максимова, О. Пехота, В. Рибалка, В. Семиченко, В. Серіков, С. Сисоєва та ін.) учених.

Як наголошено в документах Державної служби якості освіти України [1], під час збройних конфліктів питання вбезпечення всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти набуває надзвичайної актуальності. Про це свідчить і ціла низка законодавчих актів: “Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів” [2], “Декларація про безпеку шкіл” [3; 15], “Декларація ООН про безпеку шкіл” [21], “Вимоги та рекомендації щодо облаштування безпечного укриття у закладі освіти” (розроблено Державною службою якості освіти та Державною службою з надзвичайних ситуацій [10] спільно з експертами ініціативи “Система забезпечення якості освіти”, впроваджуваної в межах проекту “Супровід урядових реформ в Україні” (SURGe), що реалізується компанією Alinea International коштом канадського уряду, а також надано Міністерством освіти і науки України [13]), “Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти” [11] та ін.

Передусім ідеться про те, що під час військових дій і впродовж тривалого часу після їх завершення всі заклади освіти України мають працювати в нових умовах із огляду на вимогу щодо безпечного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу. Тож облаштування укриттів та організація безпечного освітнього простору в закладах освіти є одним із найважливіших завдань для їхніх керівників. З початком нового навчального року в кожному закладі освіти ухвалюватиметься рішення щодо форми організації освітнього процесу (очно, дистанційно чи в змішаному форматі). Це рішення залежатиме, зокрема, від безпекової ситуації, наявності, стану та місткості укриттів і від результатів обстеження закладу освіти спеціальними комісіями.

Науковці, чие коло наукових інтересів стосується проблеми психологічної безпеки освітнього середовища, наголошують, що *психотравмуючі ситуації* можуть справляти прямий чи опосередкований вплив на різні складові фізичного та/або ментального здоров'я особистості. До них учені відносять: труднощі в міжособистісній комунікації; конфліктні ситуації з оточеннями (друзями, однолітками, батьками, вчителями та ін.), зокрема й спричинені надмірною вимогливістю останніх; прояви психологічного та емоційного насильства; випадки приниження людської гідності; прямі/непрямі погрози; недоброзичливе ставлення; проблеми, що виникають у навчальному середовищі тощо.

Українська вчена С. Совгіра розглядає *екологічне середовище* як систему психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, спрямованих на захист усіх учасників освітнього процесу від несприятливого впливу екологічних чинників, що зумовлюють оптимальну взаємодію з природним середовищем. А культура екологічної безпеки трактується дослідницею як “цілісний, багаторівневий та поліфункціональний феномен, що

виступає релевантним компонентом екологічної культури, яка формується в процесі розвитку уявлень, відносини, технологій взаємодії особистості та світу природи через забезпечення особистісної захищеності від екологічно неприйнятних ризиків, загроз, небезпек і викликів” [12].

Інша українська вчена Н. Кириленко звертає увагу в процесі наукового пошуку на *інформаційну складову безпеки* освітнього середовища, оскільки ІКТ у сучасних умовах справляють глобальний (як позитивний, так і негативний) вплив на особистість [6, С.150]. Проявами негативного впливу інформаційної складової на безпеку освітнього середовища Н. Кириленко зазначає про брак чітких механізмів контролю якості інформації, яку учасники освітнього процесу отримують за допомогою ІКТ, піддаючи себе ризику отримання недостовірної інформації, інформації сумнівного, агресивного змісту, що може породжувати прояви булінгу, кібербулінгу тощо [6].

Підсумовуючи викладене вище, можемо стверджувати, що безпечне освітнє середовище характеризується безпечними умовами навчання та праці, сприятливою міжособистісною взаємодією, орієнтацією на забезпечення емоційного добробуту учнів, учителів та батьків; означене середовище є вільним від жодних проявів насильства та має необхідні ресурси для їх запобігання, а також дотримання правил і норм фізичної, психологічної, екологічної (соціальної), інформаційної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Багатовимірність поняття “безпека освітнього середовища” пояснює наявність різних підходів до трактування його сутності. Відповідно, найпоширенішими вимірами, яких торкаються науковці в своїх розвідках, є психологічний, екологічний, соціальний,

інформаційний тощо. Зважаючи на визначальний вплив у сучасних умовах саме інформаційного виміру безпеки освітнього середовища, вважаємо за доцільне зосередитися в нашій статті на забезпеченні безпеки освітнього середовища саме в цьому вимірі задля пошуку можливостей зменшення/нівелювання небезпечних зовнішніх та внутрішніх впливів на всіх учасників освітнього процесу. Але, попри усю визначеність багатоаспектності поняття безпечного освітнього середовища, не достатньо, на нашу думку, у сучасному науковому дискурсі висвітлено ціла низка питань, а саме:

- недостатньо уваги приділено ролі та значенню процесу впровадження практик інформаційно-комунікаційних технологій, у безпечне освітнє середовище та формування на їх основі ціннісного ставлення до здоров'я учасників освітнього процесу;

- не у повній мірі науковцями розглянуті чинники та принципи, які впливають на безпечне освітнє середовище. Поза увагою дослідників залишається доцільність використання практик інформаційно-комунікаційних технологій у безпечному освітньому середовищі та розгляд процесів формування на їх основі ціннісного ставлення до здоров'я учасників освітнього процесу;

- недостатньо дискурсивним є розгляд питань щодо розподілу навчально-методичного матеріалу, а саме: інтерактивності в організації роботи; модульності навчання; доступності під час подання навчального контенту; адекватного оцінювання знань і зворотного зв'язку тощо;

- спостерігається інформаційна необізнаність учасників освітнього процесу стосовно доцільності використання дієвих методів професійної підготовки майбутніх фахівців, таких, як: дослідження; пояснювально-ілюстративний; метод проєктів; евристичний; метод Махмутова; STEAM-технології та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження передбачає визначення можливостей для створення безпечного освітнього середовища за допомогою впровадження ІКТ, орієнтованих на формування ціннісного ставлення до здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Серед завдань можемо зазначити: 1) визначити чинники, що справляють вплив на безпеку освітнього середовища; 2) обґрунтувати принципи, на основі яких забезпечується безпека освітнього середовища; 3) окреслити інноваційні підходи до застосування в освітньому процесі навчально-методичних матеріалів з метою підвищення його інтерактивності; запровадження модульності навчання; розширення доступності навчального контенту; адекватного оцінювання знань і забезпечення зворотного зв'язку; 4) довести доцільність використання таких методів професійної підготовки майбутніх фахівців, як навчання через дослідження, пояснювально-ілюстративний метод, метод проєктів, евристичний метод, метод Махмутова, а також STEAM-технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Державними нормативними документами безпечно освітнє середовище визначається як "сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають

вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин" [5].

До чинників, що справляють вплив на безпеку освітнього середовища, можемо віднести:

1) фактори позитивного (довіра, доброзичливості, схвалення, толерантності тощо) та негативного (агресивності, конфліктності, ворожості, маніпулятивності) впливу на якість міжособистісної взаємодії;

2) захищеність, тобто відсутність жодних видів та форм насильства стосовно кожного з учасників освітнього процесу. Незаперечним є факт, що найпоширенішими жертвами насильства стають особи, які характеризуються певними фізичними вадами, особливостями зовнішності чи поведінки, труднощами в навчанні або зниженим інтелектуальним розвитком, наявністю певних захворювань, проявами тривожності/страху перед закладом освіти, нерозвиненістю соціальних навичок або відсутністю досвіду соціалізації й адаптації в колективі (феномен "домашніх дітей") тощо. Створення безпечного освітнього середовища дозволить подолати прояви насильства, насамперед, через ознайомлення учасників освітнього процесу із сутністю цього негативного явища, і шляхами мінімізації ризиків та небезпек, що, у свою чергу, закладе підвалини для внутрішньої безпеки та безпеки довкілля;

3) комфортний психологічний клімат освітнього середовища, що передбачає врахування емоційних станів, почуттів та домінуючих переживань учасників освітнього процесу під час їхньої взаємодії в освітньому середовищі. Адже недотримання цієї умови й відсутність вчасної психологічної допомоги може спричинити емоційне вигорання та в подальшому професійну деформацію осіб, які надають освітні послуги, з одного боку, та брак належного психологічного супроводу здобувачів освіти — з іншого, що врешті-решт стане значною загрозою психічному здоров'ю всіх учасників освітнього процесу;

4) наявність можливості для задоволення потреб учасників освітнього процесу в допомозі й підтримці; збереженні та підвищенні рівня їхньої самооцінки; пізнанні та діяльності; розкритті потенціалу та розвиткові здібностей тощо.

Однією з умов організації ефективної міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу є довіра в комунікації, відсутність якої може призвести до таких негативних наслідків, як емоційний дискомфорт, відсутність бажання висловлювати власні погляди й думки, звертатися по допомогу, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, ігнорування власних проблем і труднощів, неухважність до прохань і пропозицій тощо).

Принагідно зауважимо, що запорукою створення безпечного освітнього середовища з урахуванням окреслених вище чинників та особливостей міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу, є дотримання низки принципів, а саме: 1) визнання життя людини домінуючою цінністю, що передбачає створення моделі мінімальної (необхідної) безпеки, для мінімізації ризиків для життя всіх учасників освітнього процесу; 2) урахування регіональної специфіки, тобто можливих надзвичайних ситуацій та небезпек, що можуть виникнути в конкретному регіоні (місті, області, районі); 3) використання комплексного й системно-синергетичного підходів під час оцінки внутрішніх та зовнішніх ризиків (небезпек); 4) досягнення максимального ефекту безпеки мінімумом ресурсного забезпечення; 5) досягнення максимальної ефективності управління системою заходів та педагогічних умов задля максимальної безпеки освітнього середовища; 6) розподіл відповідальності всіх учасників освітнього процесу за створення безпечного освітнього середовища [14].

З урахуванням сучасних викликів та окреслених вище принципів, актуалізується

проблема створення безпечного освітнього середовища в українських закладах освіти не лише в офлайн, але й в онлайн та змішаному форматах, розв'язанням якої бачиться застосування ІКТ у освітньому процесі.

Як зазначає науковець Ю. Панфілов, “успішність переходу на інноваційний шлях розвитку значною мірою залежить від ступеня сприйнятливості вищою освітою вимог технічного прогресу” [9, с. 17]. Саме тому нині актуалізується питання щодо необхідності використання ІКТ у освіті (на чому ми неодноразово наголошували в попередніх публікаціях [16; 17; 18; 19]), адже інформація все більше набуває ваги соціально значущого ресурсу й спонукає заклади освіти змінювати спосіб організації освітнього процесу. Одним із провідних завдань галузі освіти стає підготовка фахівців, здатних виконувати свої професійні функції передусім завдяки вільному володінню ІКТ та їх ефективному використанню в професійній діяльності тощо. До того ж сам освітній простір має розглядатись як складне, цілісне, динамічне й відкрите середовище.

Отже, інформатизація освіти трактується як упорядкований набір взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на активне залучення ІКТ і використання їхніх можливостей усіма учасниками освітнього процесу. ІКТ стають його невід'ємним складником, сприяючи розвитку креативності, покращенню когнітивних здібностей та їх використанню в практичній діяльності.

Задля оптимального впровадження ІКТ у освітній процес доцільно використовувати низку практик:

1. розподілу навчально-методичного матеріалу (автономні програмні засоби, навчальні посібники, методичне забезпечення, навчально-методичні комплекси та навчальні модулі);

2. інтерактивності в організації роботи, що вможливають педагогічну взаємодію учасників освітнього процесу;

3. модульності навчання, що передбачають вибудовування контенту у вигляді окремих розділів і загальноосвітніх курсів, кожен розділ яких поділено на невеликі дидактичні одиниці заради досягнення конкретних цілей освітньо-виховного процесу;

4. доступності під час подання навчального контенту (інтерактивні елементи навчальних модулів для забезпечення зв'язку між поняттями; методичні вказівки в модулях щодо виконання індивідуальних дослідницьких проєктів; самостійні завдання, контрольні, практичні та лабораторні роботи; методичні вказівки щодо забезпечення взаємодії в комп'ютерно орієнтованому середовищі);

5. адекватного оцінювання знань і зворотного зв'язку, що передбачають отримання вчителем даних про виконання завдань, результати тестування й засвоєння навчального матеріалу здобувачами освіти (інтерактивні ресурси; проєкти, реферати, повідомлення, доповіді, тести тощо; електронна рейтингова система, що забезпечує оцінку успішності здобувачів освіти) [7; с. 192–193].

Професійно орієнтовані ІКТ, впроваджені в освітній простір, включають хмарно орієнтовані засоби навчання, онлайн-курси, мережево орієнтовані автоматизовані системи проведення конкурсів тощо.

У безпечному освітньому середовищі ми пропонуємо використовувати дієві методи професійної підготовки майбутніх фахівців: *дослідження* (зручний для розгляду дискусійних питань у межах проблемної групи, під час дистанційного спілкування, студентські конференції (відеоконференція, вебінар тощо); *пояснювально-ілюстративний* (хмарно орієнтована система підтримки навчання в освітньому середовищі дає змогу завантажувати відеофайли в сховище даних

для подальшого перегляду здобувачами освіти (лекції-презентації, відео-лекції, додаткові ілюстративні матеріали, онлайн-чати, онлайн-консультації тощо), відкриті онлайн-курси на Udemy платформі забезпечують навчання майбутніх фахівців за допомогою відеоматеріалів); *метод проєктів* — автоматизованих систем програмування (TopCoder); інструментарій для роботи з проєктами (Mindmeister, Gantter.com), хмарні інструменти; укладачі, орієнтовані на спільну проєктну діяльність здобувачів освіти, зокрема з розробки програмного забезпечення проєкту. Під час спільної проєктної діяльності майбутні фахівці вчаться складати план дій, спільно працювати над проблемою, розподіляти обов'язки, створювати та презентувати кінцевий продукт тощо; *евристичний* — досягнення навчальної мети спільного проєкту в хмарно орієнтованому середовищі, що спонукає до пошуку нетипових методів виконання завдання, розміщеного в Інтернеті; *метод Махмурова* застосовний для колективного розв'язання проблем, роботи над спільним проєктом з використанням хмарних сервісів, а також створення проблемних ситуацій [4]; *STEAM-технології*, що органічно поєднують принципи математичних, природничих і гуманітарних наук, сприяючи активізації творчості та ширшому залученню ІКТ [17, с. 441–443; 20].

Як зазначено в документах Державної служби якості освіти України, впровадження ІКТ у безпечне освітнє середовище стикається з низкою перешкод, які можуть позначитися на ефективності навчання й безпеці учасників освітнього процесу:

- не в усіх закладах освіти є достатньо потужна ІТ-інфраструктура для підтримки ІКТ;
- недостатній рівень доступу до ІКТ учасників освітнього процесу призводить до нерівних можливостей щодо отримання інформації;
- недостатній рівень цифрової обізнаності учасників освітнього процесу

передбачає постійне навчання роботі в цифровому середовищі завдяки курсам підвищення кваліфікації, семінарам, тренінгам і самоосвіті;

- ІКТ можуть бути джерелом різноманітних етичних і правових проблем, як-от: плагіат, зловживання технологіями, несанкціонований доступ до матеріалів, порушення авторських прав та ін., що вимагають створення чіткої законодавчої бази, правил та інструкцій щодо використання ІКТ;

- залежність учасників освітнього процесу від ІКТ може вплинути на розвиток їхніх соціальних навичок, зашкодити міжособистісній взаємодії та знизити фізичну активність;

- інтеграція ІКТ у традиційний освітній процес вимагає зміни підходів до викладання й навчання, що призводить до потреби в адаптації традиційної системи освіти до віртуального освітнього середовища (навчальних планів, способів взаємодії учасників освітнього процесу тощо);

- недостатній захист персональних даних і низький рівень кібербезпеки призводить до витоку або неправомірного використання особистої інформації, хакерських атак, поширення шкідливого програмного забезпечення [1].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, безпечне освітнє середовище — це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу.

Проблема перетворення закладів освіти на простір, безпечний для всіх учасників освітнього процесу, зараз є

першорядною, про що свідчить ціла низка міжнародних і вітчизняних законодавчих актів. Згідно з ними всі українські заклади освіти в нових умовах мають створити безпечне освітнє середовище для всіх учасників освітнього процесу (очно, дистанційно чи в змішаному форматі). З огляду на це закономірно постає питання про необхідність використання ІКТ у освітньому процесі. Саме тому нами запропоновано практики, що їх можна використовувати задля оптимального впровадження ІКТ у освітній процес: розподілу навчально-методичного матеріалу; інтерактивності в організації роботи; модульності навчання; доступності подання навчального контенту; адекватного оцінювання знань і забезпечення зворотного зв'язку. Завдяки ним забезпечується індивідуалізація навчання; інтенсифікація самостійної роботи; зростання обсягу виконаних завдань; розширення інформаційних потоків упродовж роботи в Інтернеті; підвищення мотивації та пізнавальної активності шляхом урізноманітнення форм роботи; залучення ігрового складника тощо. Ми також обстоюємо використання низки методів, які стануть у пригоді під час професійної підготовки майбутніх фахівців: дослідження, пояснювально-ілюстративного, методу проєктів, евристичного, методу Махмутова, STEAM-технологій.

Задля успішного впровадження ІКТ у безпечне освітнє середовище необхідно розв'язувати нагальні проблеми зі створення потужної IT-інфраструктури, забезпечення належного доступу до ІКТ і цифрової обізнаності учасників освітнього процесу, трансформування й адаптування підходів до викладання та навчання тощо із застосуванням комплексного підходу (створення належної інфраструктури, нормативно-правової бази, посилення кібербезпеки, дотримання етичних стандартів).

Отже, ІКТ вможливають швидкий доступ до інформації, полегшують комунікацію між людьми, сприяють підвищенню продуктивності праці. Це

означає, що учасники освітнього процесу в безпечному освітньому середовищі мають змогу здобувати знання, спілкуватись, обмінюватися інформацією тощо. ІКТ стимулюють інтерактивність у навчанні, роблячи освітній процес доступнішим і цікавішим завдяки відеоурокам, інтерактивним завданням і використанню

онлайн-ресурсів. Вважаємо за доцільне наголосити, що оприлюднені в статті результати дослідження стануть корисними під час створення безпечного освітнього середовища шляхом упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що є перспективою подальших досліджень у цьому напрямку.

Список літератури:

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. *Державна служба якості освіти України*. 2022. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

2. Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів. URL: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/vkazivki_iz_zahistu_shkil_ta_universitetiv_vid_vikoristannya_u_viyskovih.pdf

3. Декларація про безпеку шкіл. URL: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/safe_schools_declaration_ukrainian.pdf

4. Дмитренко О. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. *Педадра: портал освітян України*. 2024. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>

5. Закон України “Про повну загальну середню освіту” від 17.11.2024. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

6. Кириленко Н. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф.: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України*. Львів : ЛДУ БЖД, 2012. Ч. 1. С. 149–151.

7. Книш І., Панфілов Ю. Практики впровадження ІКТ у безпечне освітнє середовище. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу : збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Тернопіль : ФОП Ю. Осадца, 2025. С. 189–197.

8. Книш І. Філософія освіти : номади і седентари : навч. монографія. Одеса : С. Купрієнко, 2018. 359 с.

9. Панфілов Ю. Деякі напрямки реформування вищої школи. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. Щоквартальний науково-практичний журнал*. Харків : НТУ “ХПІ”, 2014. № 3. С. 14–20.

10. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти. Лист ДСНС № 03-1870/162-2 від 14.06.2022. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86706/

11. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023. № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80>

12. Совгіра С. Екологічно безпечне освітнє середовище: категоріальна специфіка понять. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3670/1/Sovgira_Uman.pdf

13. Уряд затвердив основні вимоги до облаштування захищених просторів у закладах освіти. *Міністерство освіти і науки України*. 13.08.2024. URL: <https://mon.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-osnovni-vymohy-do-oblashtuvannia-zakhyshchenykh-prostoriv-u-zakladakh-osvity>

14. Цюман Т., Бойчук Н. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посібник. Київ, 2018. 56 с.

15. Що можуть зробити школи, щоб захистити себе від нападів та від використання у військових цілях. 2016. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/media/1561/file/what%20schools%20can%20do%20ukr.pdf>

16. Knysh I., Budanova O., Vakulenko S., Syrotina O., Popychenko S. Innovative educational technologies as a way of higher education enhancement. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 68. P. 21–32. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/6-8/2-21-32.pdf>

17. Knysh I., Drobin A., Filimonova T., Koycheva T., Kushnir A., Kuchai O. The use of information technologies in the educational space of Ukraine (on the example of steam technologies). *Revista Conrado*. 2024. Vol. 20, issue. 100. P. 437–448. URL: <https://conrado-ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/>

18. Knysh I., Popovych O., Zakharevych M., Yakymenko S., Povlin I. Innovative technologies drive the modernization of higher education. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 70. P. 167–178. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/70/15-167-178.pdf>

19. Knysh I., Sopivnyk R., Boichuk P., Berbets T., Dmytrenko A. Implementation of teaching technology in the process of future specialists' professional development. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 64. P. 188–197.

20. Knysh I., Tiahur L., Ivanova V., Vasiutynska Y., Shovsh K. Features of training specialists using innovative approaches. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 62. P. 230–239.

21. Safe Schools Declaration. URL: <https://ssd.protectingeducation.org/>

References:

1. Bezpechne osvitnie seredovyshe: novi vymiry bezpeky [Safe educational environment: new dimensions of security].

Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. 2022. Available at: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

2. Vkazivky iz zakhystu shkil ta universytetiv vid vykorystannia u viiskovykh tsiliakh pid chas zbroinykh konfliktiv [Guidelines for protecting schools and universities from military use during armed conflict]. Available at: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/vkazivki_iz_zahistu_shkil_ta_universitetiv_vid_vikoristannya_u_viyskovih.pdf

3. Deklaratsiia pro bezpeku shkil [Safe Schools Declaration]. Available at: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/safe_schools_declaration_ukrainian.pdf

4. Dmytrenko O. Bezpechne osvitnie seredovyshe zakladu osvity [Safe educational environment of the educational institution]. *Pedrada: portal osvitan Ukrainy*. 2024. Available at: <https://opatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovyshe-zakladu-osvti>

5. Zakon Ukrainy “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu” vid 17.11.2024 [Law of Ukraine ‘On Complete General Secondary Education’ of 17.11.2024]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

6. Kyrylenko N. Problemy informatsiinoi bezpeky osvitnoho seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu [Problems of information security of the educational environment of a higher education institution]. *Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnologii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy: tretia mizhnar. nauk.-prakt. konf.: Lvivskiy derzhavnyi universytet bezpeky zhyttiediialnosti, Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy*. Lviv : LDU BZhD, 2012. P. 1. pp. 149–151.

7. Knysh I., Panfilov Yu. Praktyky vprovadzhennia IKT u bezpechne osvitnie seredovyshe [Practices of implementing ICT in a safe educational environment]. *Bezpechne osvitnie seredovyshe: novi vyklyky ta suchasni rishennia v umovakh*

voiennoho i povoiennoho chasu : zbirnyk naukovykh statei, tez dopovidei ta inshykh materialiv III Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii. Ternopil : FOP Yu. Osadtsa, 2025. pp. 189–197.

8. Knysh I. *Filosofiiia osvity : nomady i sedentary* [Philosophy of education: nomads and sedentaries]. Navch. monohrafiia. Odesa : S. Kupriienko, 2018. 359 p.

9. Panfilov Yu. *Deiaki napriamky reformuvannia vyshchoi shkoly* [Some areas of higher education reform.]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy: filosofiiia, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia. Shchokvartalnyi naukovopraktychnyi zhurnal*. Kharkiv : NTU “KhPI”, 2014. № 3. С. 14–20.

10. Pro orhanizatsiiu ukryttia pratsivnykiv ta ditei u zakladakh osvity. Lyst DSNS № 03-1870/162-2 vid 14.06.2022I [On the organisation of shelter for employees and children in educational institutions. Letter of the State Emergency Service of Ukraine No. 03-1870/162-2 of 14.06.2022]. Available at: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86706/

11. Pro skhvalennia Kontseptsii bezpeky zakladiv osvity. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.04.2023. № 301-r [On approval of the Concept of Security of Educational Institutions. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 07.04.2023. № 301-p]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80>

12. Sovhira S. *Ekolohichno bezpechne osvitnie seredovyshe: katehorialna spetsyfika poniat* [Environmentally safe educational environment: categorical specificity of concepts]. Available at: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3670/1/Sovgira_Uman.pdf

13. Uriad zatverdyyv osnovni vymohy do oblashtuvannia zakhyschenykh prostoriv u zakladakh osvity [Government approves basic requirements for the arrangement of protected spaces in educational institutions.]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. 13.08.2024. Available at: <https://mon.gov.ua/-news/uriad-zatverdyyv>

osnovni-vymohy-do-oblashtuvannia-zakhyschenykh-prostoriv-u-zakladakh-osvity

14. Tsiuman T., Boichuk N. *Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyscha* [Code for a safe educational environment]. Metod. posibnyk. Kyiv, 2018. 56 p.

15. Shcho mozhut zrobyty shkoly, shchob zakhystyty sebe vid napadiv ta vid vykorystannia u viiskovykh tsiliakh [What schools can do to protect themselves from attack and military use]. 2016. Available at: <https://www.unicef.org/ukraine/en/media/1561/file/what%20schools%20can%20do%20ukr.pdf>

16. Knysh I., Budanova O., Vakulenko S., Syrotina O., Popychenko S. Innovative educational technologies as a way of higher education enhancement. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 68. pp. 21–32. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/6-8/2-21-32.pdf>

17. Knysh I., Drobin A., Filimonova T., Koycheva T., Kushnir A., Kuchai O. The use of information technologies in the educational space of Ukraine (on the example of steam technologies). *Revista Conrado*. 2024. Vol. 20, issue. 100. pp. 437–448. Available at: <https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/>

18. Knysh I., Popovych O., Zakharevych M., Yakymenko S., Povlin I. Innovative technologies drive the modernization of higher education. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12., issue. 70. pp. 167–178. Available at: <https://amazoniainvestiga.info/check/70/15-167-178.pdf>

19. Knysh I., Sopivnyk R., Boichuk P., Berbets T., Dmytrenko A. Implementation of teaching technology in the process of future specialists' professional development. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 64. pp. 188–197.

20. Knysh I., Tiahur L., Ivanova V., Vasiutynska Y., Shovsh K. Features of training specialists using innovative approaches. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, issue. 62. pp. 230–239.

21. Safe Schools Declaration. URL: <https://ssd.protectingeducation.org/>

Стаття надійшла до редколегії 28.02.2025